



REAL ACADEMIA GALEGA

**INFORME ELABORADO POLO SEMINARIO DE
ONOMÁSTICA DA REAL ACADEMIA GALEGA
SOBRE O TOPÓNIMO RIBEIRA
A PEDIMENTO DE MANUEL RUÍZ RIVAS, ALCALDE DO
CONCELLO DE RIBEIRA**

Como é sabido, a nosa toponimia presentaba a principios da Autonomía un estado alarmante de deturpación, con castelanismos gráficas e morfolóxicas e alteracións, froito do descoñecemento e do desleixo por parte dos órganos de goberno.

Ó abeiro da Constitución de 1978, a Administración do Estado transferiulle á Xunta de Galicia, entre outras competencias, a de Organización e, expresamente “A alteración dos nomes e capitalidade dos municipios”¹.

Por ese motivo, a Xunta de Galicia aprobou o Decreto 42/1979, do 21 de setembro, de creación da Comisión de Toponimia na Consellería de Educación e Cultura da Xunta de Galicia, que será desde aquela o órgano encargado de restituír e rexistrar a nosa toponimia oficial.

Posteriormente, e seguindo o establecido no Estatuto de Autonomía de 1981 (art. 5. “A lingua propia de Galicia é o galego”) e na Lei de Normalización Lingüística de 1983 (art. 10. “Os topónimos de Galicia terán como única forma oficial a galega”), modificouse o decreto de creación da Comisión de Toponimia en 1984, para adecualala ás novas esixencias legais e, de novo en 1998, para adaptala aos cambios producidos na estrutura orgánica da Xunta de Galicia.

A Comisión de toponimia non é outra cousa ca “o órgano de estudo, asesoramento e consulta da Xunta de Galicia para a determinación dos nomes oficiais da toponimia galega e para evacuar as consultas que sexan necesarias a tal fin”² e, na actualidade, é o Seminario de Onomástica da Real Academia Galega quen asume as competencias da Ponencia de Estudo desta Comisión.

O nome do municipio de *Ribeira* non presentaba grandes dificultades para a súa restitución pois non só é un nome de lugar moi frecuente en Galicia (hai máis de 80 entidades de poboación chamadas así ou que conteñen *Ribeira* no seu nome: (A) *Ribeira, Casrabeira, San Pedro de Ribeira, Ribeiradona* etc.), senón que está formado por unha voz de uso común recollida nos dicionarios, o substantivo *ribeira* ‘franja de terra que está ao lado dun río, dun lago ou do mar’; ‘zona de

¹ <https://www.boe.es/boe/dias/1979/05/04/pdfs/A10079-10081.pdf>

² Art. 1. do Decreto 43/1984, do 23 de marzo, polo que se regulan as funcións e a composición da Comisión de Toponimia (DOG do 31.03.1984)

<https://www.xunta.gal/dog/Publicados/1998/19980622/AnuncioDC52_gl.html>



REAL ACADEMIA GALEGA

terra que está próxima e dá cara ao mar ou cara ao río³. Este substantivo provén do latín RIPARIA, do mesmo significado, única etimoloxía posible.

O municipio recibe o nome da localidade que é a súa capital municipal, que á súa vez o toma do nome da parroquia: *Santa Uxía de Ribeira*.

Como é ben sabido, xa que o que se coñece da historia do topónimo está publicado en distintos lugares, na documentación antiga galega a parroquia encóntrase por primeira vez atestada nun testamento de 1378 recollido por López Ferreiro na obra *Colección Diplomática Galicia Histórica*. Alí figura como *Santa Ougea de Ribeira*⁴, segundo transcripción do autor⁵.

Menos dun século máis tarde, no *Liber Tenencie do Horro* (ano 1432) tamén se recolle entre as parroquias do arciprestado de Postomarcos a de *Sancta Ougea de Ribeyra*⁶.



a Sta. Ou^a / [de R]ibeira a.1378



Santa Ougea de Ribeyra a.1432

En textos posteriores de Galicia, xa escritos en castelán, o nome da parroquia aparece máis ou menos castelanizado e ás veces con artigo (*da Ribeira*) pero sempre escrito con ata o século XVII en que, nas *Memorias* do cardeal Gerónimo del Hoyo, se documenta por primeira vez con <v>⁷.

Adoita considerarse que a partir dese século XVII o nome do topónimo se escribe xa regularmente con <v> e é innegable que ten que ver coa influencia do castelán, única lingua en que, segundo os datos de que dispoñemos, están os textos en que rexistramos escrito o topónimo ata o século XX⁸.

³ Dicionario da Real Academia Galega s.v. *ribeira* < <https://academia.gal/diccionario/-/termo/busca/ribeira> >

⁴ Indica López Ferreiro que este testamento, ata a súa edición inédito, está recollido no folio 348 do Tumbo C da catedral de Santiago.

⁵ Reprodúcese este documento na web <http://www.riveira.eu/arquivos/1561> pero o topónimo é de moi difícil lectura desde esa imaxe dixitalizada.

⁶ A imaxe deste topónimo no documento, de pouca calidade, está tirada da web http://carreira.info/galego/historia_1.htm

⁷ Poden verse algúns exemplos do topónimo en textos do século XVI e a noticia referente a Gerónimo del Hoyo nas webs riveira.eu e <http://ilg.usc.es/agon/archives/747/a-falacia-da-forma-riveira/>

⁸ Non puidemos localizar o topónimo nun texto escrito en galego ata 1927 no nº 27 da revista *Nós: ...por lo que respeita as sepulturas dolménicas de as veciñanzas de Santa Uxía de Ribeira* (páx. 12). Fonte: *Tesouro Informatizado da Lingua Galega* (TILG) < <https://ilg.usc.es/TILG/g/search/simple> >



REAL ACADEMIA GALEGA

A partir do séc. xv, isto é, despois de que atestemos por primeira vez o nome da parroquia galega, documéntase en castelán unha voz *rivera*⁹ que hoxe recolle o seu dicionario co significado de ‘arroyo, pequeno caudal de agua continua que corre por la tierra’¹⁰, distinta de *ribera* ‘margen y orilla del mar o río’. Isto, xunto coa confusión de grafías b/v que na Idade Media representaban os fonemas [b] e [v] e que logo confluíron nun único son, o que facilitou que se usasen indistintamente, explica claramente o incremento das formas gráficas *Riveira*.

Con todo, e oficialmente, o nome do municipio figurou co nome de *Ribeira, Santa Eugenia* de no Nomenclátor de 1842; *Riveira* nos de 1860 e 1877; e *Ribeira* (sen a advocación) nos de 1857, 1887, 1897, 1900, 1910, 1920, 1930, 1940, 1950, 1960, 1970, 1981, 1991, 2001, 2011 e así ata a actualidade¹¹.

No procedemento de recuperación das formas correctas dos nosos nomes de lugar a Comisión de Toponimia, como órgano oficial, debe seguir as *Normas ortográficas e morfolóxicas do galego* do Instituto da Lingua Galega e a Real Academia Galega que establecen que a ortografía galega é etimolóxica. Deste xeito, desde a Comisión mantívose a forma oficial que figuraba nos Nomenclátors e que se corresponde coa única forma ortograficamente válida no galego moderno.

Isto é todo canto o Seminario de Onomástica da RAG, que como dixemos ten delegadas as competencias en toponimia da Ponencia de Estudo da Comisión de Toponimia, pode alegar para explicar a forma lexítima e oficial *Ribeira* do Nomenclátor de Galicia.

A Coruña, 28 de xaneiro de 2020

Henrique Monteagudo
Secretario da Real Academia Galega

⁹ O Corpus Diacrónico del Español (CORDE) devólvenos 66 exemplos da palabra *rivera* antes do século XVI pero ningún antes do séc. xv.

¹⁰ Segundo se di no dicionario da RAE de 1737, que recolle por primeira vez a palabra *rivera*, “es voz de la Extremadura”

¹¹ Fonte: <https://www.ine.es/intercensal/>